

LIX. Malo, malo mehercule, id, quod tu defendis, his iudicibus, populoque Romano, quam id, quod ego infimulo, probari. Malo, inquam, te isti generi hominum, quam mercatoribus, & naviculariis inimicum, atque infestum putari. Meum enim crimen avaritiæ te nimis coarguit: tua defensio furoris cuiusdam, & immanitatis, & inauditæ crudelitatis, & pene novæ proscriptiois.

Sed non licet me isto tanto bono, Iudices, uti; non licet. Adfunt enim Puteoli toti: frequentissimi venerunt ad hoc iudicium mercatores, homines locupletes, atque honesti, qui partim socios suos, partim liberos ab isto spoliatos, in vincula coniectos, partim in vinculis necatos, partim securi percussos esse dicunt. Hic vide quam me sis ulurus æquo. Cum ego P. Granium testem produxero, qui suos liberos a te securi percussos esse dicat, qui a te navem suam, mercesque repetat: refellito, si poteris: meum testem deseram, tibi favebo: te, inquam, adjuvabo: ostendito, illos cum Sertorio fuisse, a Dianio fugientes ad Siciliam esse delatos. Nihil est, quod te malim probare. Nullum enim facinus, quod majore supplicio dignum sit, reperiri, neque proferri potest.

Reducam iterum equitem Romanum, L. Flavium, si voles: quoniam priore actione, ut patroni tui disitiant, nova quadam sapientia; ut omnes intelligunt, conscientia tua, atque auctoritate meorum testium, testem nullum interrogasti. Interrogetur Flavius, si voles, quinam fuerit L. Herennius, is, quem ille argentariam Lepri fecisse dicit; qui cum amplius centum cives Romanos haberet ex conventu Syracusano, qui eum non solum cognoscerent, sed etiam lacrymantes, ac te implorantes defenderent: tamen a te, inspestantibus omnibus Syracusanis, securi percussus est. Hunc quoque testem meum refelli, & illum Herennium Sertorianum fuisse abs te demonstrari, & probari volo.

LX. Quid de illa multitudine dicemus eorum, qui, capitibus involutis, in piratarum, captivorumque numero producebantur, ut securi fererentur? Quæ ista nova diligentia? quam ob causam abs te cogitata? An te L. Flavii, cæterorumque de

de L. Herennio vociferatio commovebat? An M. Annii, gravissimi, atque honestissimi viri, summa auctoritas paulo te diligentior, timidiorque fecerat? qui nuper pro testimonio, non advenam nescio quem, nec alienum, sed eum civem Romanum, qui omnibus in illo conventu notus, qui Syracusis natus esset, a te securi percussus esse dixit.

Post hanc illorum vociferationem, post hanc communem famam, atque querimoniam, non mitior in supplicio, sed diligentior esse cœpit. Capitibus involutis cives Romanos ad necem producere instituit: quos tamen idcirco necabat palam, quod homines in conventu (id quod antea diximus) nimium diligenter prædonum numerum requirebant. Hæccine plebi Romanæ, te prætor, est constituta conditio? hæc negotii generandi spes? hoc capitis, vitæque discrimen? Parumne multa mercatoribus sunt necessario pericula subeunda fortunæ, nisi etiam hæc formidines ab nostris magistratibus, atque in nostris provinciis impendebunt? Ad eamne rem fuit hæc subarbana, ac fidelis provincia Sicilia, plena optimorum sociorum, honestissimorumque civium, quæ cives Romanos omnes suis ipsa sedibus libentissime semper accepit, ut, qui usque ex ultima Syria, atque Ægypto navigarent; qui apud barbaros, propter togæ nomen, in honore aliquo fuissent; qui ex prædonum infidiis, qui ex tempestatum periculis profugissent: in Sicilia securi fererentur, cum se jam domum venisse arbitrantur?

LXI. Nam quid ego de P. Gavio Cosano municipe dicam, Iudices? aut qua vi vocis, qua gravitate verborum, quo dolore animi dicam? tamen dolor me non deficit. Ut cætera mihi in dicendo digna re, digna dolore meo suppetant, magis elaborandum est. Quod crimen ejusmodi est, ut, cum primum ad me delatum est, usurum me illo non putarem. Tamen enim verissimum esse intelligebam, tamen credibile fore non arbitrabar. Coactus lacrymis omnium civium Roma-

¹⁰ Nam quid ego] Gavii suppliciorum narratio. Porro, *nana*, hoc loco est interrogativum, & apud pronomini sequenti per suas eloquentia vires explicat. Oditur anastrophe, pro, *quidnam?* ut in illo Virgilio Georg. iv. 445. *Nam quis te,* &c. arantur animi iudicium ad criminis atrocitatem. Porro, *nana*, hoc loco est interrogativum, & apud pronomini sequenti per suas eloquentia vires explicat. Oditur anastrophe, pro, *quidnam?* ut in illo Virgilio Georg. iv. 445. *Nam quis te,* &c. Hor.

Romanorum, qui in Sicilia negotiantur, adductus Valentino-
rum, hominum honestissimorum, omniumque Rheginorum,
multorumque equitum Romanorum, qui casu tum Messanae
fuerunt, testimoniis, dedi tantum priore actione testium, res
ut nemini dubia esse posset.

Quid nunc agam? cum jam tot horas de uno genere, ad
de istius nefaria crudelitate dicam: cum prope omnem vim
verborum ejusmodi, quae scelere istius digna sunt, aliis in re-
bus consumplerim, neque hoc providerim, ut varietate cri-
minum vos attentos tenerem: quemadmodum de tanta re di-
cam? Opinor, unus modus, atque una ratio est. Rem in
medio ponam: quae tantum habet ipsa gravitatis, ut neque
mea, quae nulla est¹¹, neque cuiusquam, ad inflammandos
vestros animos, eloquentia requiratur.

Gavius hic, quem dico, Cosanus, cum illo in numero ab
isto in vincula coniectus esset, & nescio qua ratione clam e-
latumiis profugisset, Messanamque venisset: qui prope jam I-
talia, & moenia Rheginorum videret, & ex illo metu
mortis ac tenebris, quasi luce libertatis, & odore aliquo le-
gum recreatus, revixisset; loqui Messanae cepit, & queri, se
civem Romanum in vincula esse coniectum: sibi recta iter es-
se Romam: Verri se praesto¹² adveniendi futurum.

LXII. Non intelligebat miser, nihil interesse utrum haec
Messanae, an apud ipsum in praetorio loqueretur. Nam, ut
ante vos docui, hanc sibi iste urbem delegerat, quam habe-
ret adjutricem scelerum, furtorum receptoricem, flagitiorum
omnium sociam. Itaque ad magistratum Mamertinum statim
deducitur Gavius: eoque ipso die casu Messanam venit Ver-
res. Res ad eum defertur, esse civem Romanum, qui se Sy-
racusis in latumiis fuisse quereretur: quem jam ingredientem
navem,

¹¹ Ut neque mea, quae nulla est] Et ad hunc locum, & ad alia loca ejusmodi multa in Cicerone, animo attendant velim, qui Ciceronem ut nimium sui jactatorem temere reprehendunt. Res quidem a se gestas non mediocriter, & dicendum est, si veritatem amamus, non sine causa, saepe praedicat; at ingenii dotes & eloquentiam, quae vitiosa est, praecipue in Oratore, jactatio, nisi quam

commendat; sed eam potius despicit ipse, ac deprimit. Vide Quintil. de hoc argumento fute differentem, lib. xi. cap. i. Hortensius.

¹² Verri se praesto] Ad eum accusandum majestatis, propter jus violatum civitatis; & ad ulciscendum injurias suas apud iudices, ope & auxilio legum. Idem.

navem, & Verri nimis atrociter minitanti, a se retractum esse, & asservatum, ut ipse in eum statueret, quod videretur.

Agit hominibus gratias, & eorum erga se benevolentiam, diligentiamque collaudat. Ipse inflammatus scelere & furore, in forum venit. Ardebant oculi: toto ex ore crudelitas eminebat¹³. Expectabant omnes, quo tandem progressurus, aut quidnam acturus esset: cum repente hominem proripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamabat ille miser, se civem esse Romanum, municipem Cosanum: meruisse se cum L. Pretio, splendidissimo equite Romano, qui Panormi negotiaretur, ex quo haec Verres scire posset. Tum iste se comperisse ait, eum speculandi causa in Siciliam ab ducibus fugitivorum esse missum: cujus rei neque vestigium aliquid, neque suspicio cuiquam esset ulla. Deinde jubet undique hominem proripi, vehementissimeque verberari.

Gaebatur¹⁴ virgis in medio foro Messanae civis Romanus, Judices; cum interea nullus gemitus, nulla vox alia istius miseri, inter dolorem, crepitumque plagarum audiebatur, nisi haec CIVIS ROMANUS SUM. Hac se commemoratione civitatis omnia verbera depulsurum, cruciatumque a corpore dejecturum arbitrabatur. Is non modo hoc non perfecit, ut virgarum vim deprecaretur: sed, cum imploraret saepius, usurparetque nomen civitatis; crux, & inquam, infelici & ærumnoso, qui nunquam istam potestatem¹⁵ viderat, comparabatur.

LXIII. O nomen dulce libertatis! o jus eximium nostrae civitatis! o lex Porcia¹⁶, legeque Sempronia¹⁷! o graviter

¹³ Eminet] Legit Quintil. lib. ix. cap. 11, emicabat, quod ad crudelitatem offendendam videtur esse accommodatius. Idem.

¹⁴ Gaebatur] Vide ad hunc locum, quod habet Gellius, x. 3.

¹⁵ Istam potestatem] Ut civis Rom. praefertim indennari, ad solum praetoris nutum atque arbitrium securi ferirentur. *Hortensius.*

¹⁶ Lex Porcia] Tullii, non M. Porcius Cato, sed Porcius Laeca, tribunus plebis, anno 454. Ne quis magistratus civem Romanum virgis caederet, necaretque; sed damna-

to exilium permitteret. Nulla lex etenim damnatis civibus exilium diserte irrogavit. Interdicebatur iis lecto, aqua, & igni; quam interdictionem necessario sequebatur exilium, sive ex Urbe discessio, cum in ea rebus iis, quae maxime sunt ad vitam, privarentur. Ante legem Porciam nudorum cervix inferebatur furcae; corpus vero virgis ad necem caedebatur. Hoc erat, uti postea dicitur, puniri *more majorum*. Hortensius.

¹⁷ Sempronia] Plures leges C. Sempronius Gracchus pro libertate civium Romanorum tulit.

desiderata, & aliquando reddita plebi Romana tribunitia potestas! Hucine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in provincia populi Romani, in oppido federatorum, ab eo, qui beneficio populi Romani, fasces & secures haberet, deligatus in foro virgis caderetur? Quid, cum ignes¹⁸, ardentisque laminae, caeterique cruciatus admovebantur? Si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhiberet¹⁹, ne civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es quemquam, qui se civem Romanum esse diceret? Nolui tam vehementer agere hoc prima actione, Judices: nolui. Vidistis enim, ut animi multitudinis in istum dolore, & odio, & communis periculi metu, concitarentur. Statui egomet mihi tum modum orationi meae, & C. Numitorio, equiti Romano, primo homini, testi meo: & Glabronem, id quod sapientissime fecit, facere latatus sum, ut repente, consilio in medio²⁰, testem dimitteret. Etenim verebatur, ne populus Romanus ab isto eas penas vi repetisse videretur, quas veritus esset, ne iste legibus, & vestro iudicio non esset per solutus.

Nunc, quoniam jam exploratum est omnibus, quo loco causa tua sit, & quid de te futurum sit: sic tecum agam. Gavium istum, quem repentinum speculatorem fuisse dicis, ostendam, in latumias Syracusis a te esse conjectum: neque

tulit in tribunatu, anno 630. Sed ea hic intelligenda est praecipue, qua cavebatur ne de capite civis Romani iniustus populi iudicaretur: & ut qui indelta causa in civem Romanum animadvertisset, de eo populi quaestio constitueretur. *Item.*

¹⁸ *Quid, cum ignes.*] Rei dabatur olium, ut nunc, in quaestione. *Ignis*, pars erant tormentorum, quae in eos ad exprimendam veritatem adhibebantur: laminis ardentibus ad pedum plantas & latera ad motus cruciabantur. Praeterea membra eorum equuleo extendebantur: ferreis unguibus ardebant: nervo, subitively verberabantur: sed, libera civitate, servilia haec erant supplicia. *Item.*

¹⁹ *Inhiberet.*] Metaphora est a re nautica. Remos inhihent cum infestant, ut al-

ter navigent. *Gruterus.*

²⁰ *Consilio in medio.*] Cum faret Numitorius medio iudicium in coetu, & jam testimonium diceret, repente praetor, pro suo jure eum dimisit. Etenim veritus est ne populus tot Verri sceleribus incitatus, suis cum manibus statim discerneret, quod imperit statim ita interpretati essent, quasi populus miserisset ne, pro tot scelerum atrocitate, non satis severe iudicaretis. Itaque hanc suspensionem a se, & a vobis, Judices, amovendam existimavit; testemque dimisit; & reum a multitudinis iracundia vindictam, legibus & iudicio reservavit. Vide quot modis iudices Orator ad severitatem acuat, nunc prece, nunc minis; hic vero, quod jam saepe, exiustimationis suae gratia.

id solum ex literis ostendam Syraculanorum: ne possis dicere, me, quia sit aliquis in literis Gavius, hoc fingere, & eligere nomen, ut hunc illum esse possim dicere: sed secundum arbitrium tuum testes dabo, qui istum ipsum Syracusis abs te in latumias conjectum esse dicant. Producam etiam Cofanos, municipes illius, ac necessarios, qui te nunc fero doceant, iudices non fero, illum P. Gavium, quem tu in crucem egisti, civem Romanum, & municipem Cofanum, non speculatorem fugitivorum fuisse.

LXIV. Cum haec omnia, qui polliceor, cumulate tuis proximis²¹ plana fecero: tum istuc ipsum tenebo, quod abs te mihi datur. Eo contentum me esse dicam. Quid enim nuper tu ipse, cum populi Romani clamore, atque impetu perturbatus exsiluisti, quid, inquam, locutus es? Illum, quod moram supplicio quaereres, ideo clamitasse, se esse civem Romanum: sed speculatorem fuisse. Jam mei testes veri sunt. Quid enim dicit aliud C. Numitorius? quid M. & P. Cottii, nobilissimi homines, ex agro Taurominitano? Quid Q. Luccejus, qui argentariam Rhegii maximam fecit? quid caeteri? Adhuc enim testes ex eo genere a me sunt dati, non qui novisse Gavium, sed qui se vidisse dicerent, cum is, qui se civem Romanum esse clamaret, in crucem ageretur. Hoc tu, Verres, idem dicis: hoc tu confiteris illum clamitasse, se civem esse Romanum: apud te nomen civitatis ne tantum quidem valuisse, ut dubitationem aliquam, ut crudelissimi, terrimique supplicii aliquam parvam moram saltem posset afferre.

Hoc teneo, hic haereo; Judices, hoc sum contentus uno: omitto, ac negligo caetera: sua confessione induatur, ac julegular, necesse est. Qui esset, ignorabas? speculatorem esse suspicabare? non quaero, qua suspicione: tua te accuso oratione. Civem Romanum se esse dicebat. Si tu apud Persas, aut in extrema India deprehensus, Verres, ad supplicium ducerere: quid aliud clamitares, nisi te civem esse Romanum?

Tom. IV.

B b b b

&

²¹ *Tuis proximis.*] Iis, qui te quasi proprio nomine tam studiose pro te pugnant. iniquum ac necessarium suum defendunt, & *Horatius.*

& , si tibi ignoto apud ignotos , apud barbaros , apud homines in extremis ; atque ultimis gentibus positos ; nobile , & illustre apud omnes nomen tuæ civitatis profuisset : ille , quisquis erat , quem tu in crucem rapiebas , qui tibi esset ignotus , cum civem se Romanum esse diceret : apud te prætor rem si non effugium , ne moram quidem mortis , mentione , atque usurpatione civitatis , assequi potuit ?

LXV. Homines tenues , obscuro loco nati , navigant : adeunt ad ea loca , quæ nunquam antea viderunt : ubi neque noti esse iis , quo venerunt , neque semper cum cognitoribus esse possunt . Hac una tamen fiducia civitatis , non modo apud nostros magistratus , qui & legum , & existimationis periculo continentur : neque apud cives solum Romanos , qui & sermonis , & juris , & multarum rerum societate juncti sunt , fore se tutos arbitrantur : sed , quocumque venerint , hanc sibi rem præsidio sperant futurum ²² . Tolle hanc spem , tolle hoc præsidium civibus Romanis : constitue nihil esse opis in hac voce , CIVIS ROMANUS SUM : posse impune prætorum , aut alium quemlibet supplicium , quod velit , in eum constituere , qui se civem Romanum esse dicat ; quod quis ignoret ²³ : jam omnes provincias , jam omnia regna , jam omnes liberarum civitates , jam omnem orbem terrarum , qui semper nostris hominibus maxime paruit , civibus Romanis ista defensione præcluseris . Quid , si L. Pretium , equitem Romanum , qui tum in Sicilia , nominabat ? etiamne id magnum fuit , Panorum literas mittere ? asservasse hominem ? custodiis Mamertinorum tuorum vinctum , clausum habuisse , dum Panormo Pretium veniret ? cognosceret hominem : aliquid de summo supplicio remitteres . Si ignoraret : tum si ira tibi videretur , hoc juris in omnes constitueres , ut , qui neque tibi notus esset , neque cognitorem locupletem daret , quamvis civis Romanus esset , in crucem tolleretur .

LXVI. Sed quid ego plura de Gavio ? quasi tu Gavio tum fueris

²² Futurum] De hac locutione , hanc mus & mei amantissimus Jacobus Perizonius .
vem præsidio futurum , vide Gellium , l. 7 ,
Vossium de analogia III. 16 , Sanctii Miner-
vam , l. 14 , & quæ ibi notavit vir politissi-
mus & mei amantissimus Jacobus Perizonius .
Grevius .
²³ Quod quis ignoret] Scilicet , an verum
sit , necne . Gruterus .

fueris infestus , ac non nomini , generi , juri civium hostis . Non illi , inquam , homini , sed causæ communi libertatis inimicus fuisti . Quid enim attinuit , cum Mamertini , more atque instituto suo , crucem fixissent post urbem , in via Pompeja ; te jubere in ea parte figere , quæ ad fretum spectaret : & hoc addere , quod negare nullo modo potes , quod omnibus audientibus , dixisti palam , te idcirco illum locum deligere , ut ille , qui se civem Romanum esse diceret , ex cruce Italiam cernere , ac domum suam prospicere posset ? Itaque illa crux sola ; Judices , post conditam Messanam illo in loco fixa est . Italiae conspectus ad eam rem ab isto delectus est , ut ille in dolore , cruciatuque moriens , perangusto fretu ²⁴ divisa servitutis , ac libertatis jura cognosceret ; Italia autem alumnus suam servitutis extremo , summoque supplicio affixum videret .

Facinus est ²⁵ , vinciri civem Romanum : scelus , verberari : prope parricidium , necari : quid dicam in crucem tollere ? verbo satis digno tam nefaria res appellari nullo modo potest . Non fuit his omnibus iste contentus . Spectet , inquit , patriam : in conspectu legum , libertatisque moriatur . Non tu hoc loco Gavium , non unum hominem , nescio quem , civem Romanum , sed communem libertatis & civitatis causam , in illum cruciatum , & crucem egisti . Jam vero videte hominis audaciam . Nonne eum graviter tulisse arbitrari , quod illam civibus Romanis crucem non posset in foro , non in comitio , non in rostris defigere ? Quod enim his locis in provincia sua , celebritate simillimum , regione proximum potuit , elegit . Monumentum sceleris , audaciæque suæ voluit esse in conspectu Italiae , vestibulo Siciliae , prætervectione omnium , qui ultro , citroque navigarent .

LXVII. Si hæc non ad cives Romanos , non ad aliquos amicos nostræ civitatis , non ad eos , qui populi Romani nomen audissent ; denique , si non ad homines , verum ad bestias ; aut etiam , ut longius progrediar , si in aliqua desertif-
B b b z

²⁴ Fretu] Sic legitur Gellius , & Priscianus . Sic loquitur Lucretius lib. 2 . Angustior fretu rapidum mare dividit undis . Lam-
²⁵ Facinus est] Amplificatio per incrementum , de qua vide Quintil. Horatius .

fima solitudine, ad saxa, & ad scopulos hæc conqueri, & deplorare vellem: tamen omnia muta atque inanima, tanta, & tam indigna rerum atrocitate commoverentur. Nunc vero cum loquar apud senatores populi Romani, legum, judiciorumque, & juris auctores, timere non debeo, ne non unus iste ²⁶ civis Romanus illa cruce dignus, cæteri omnes simili periculo indignissimi judicentur.

Paulo ante, Judices, lacrymas in morte misera atque indignissima navarchorum non tenebamus; & recte, ac merito sociorum innocentium miseria commovebamur: quid nunc in nostro sanguine tandem facere debemus? Nam civium Romanorum sanguis conjunctus existimandus est: quoniam id & fatalis omnium ratio, & veritas ²⁷ postulat. Omnes hoc loco cives Romani, & qui adsunt, & qui ubicunque sunt, vestram severitatem desiderant, vestram fidem implorant, vestrum auxilium requirunt: omnia sua jura, commoda, auxilia, totam denique libertatem in vestris sententiis verari arbitrantur.

A me, tamen si satis habent, tamen si res aliter acciderit, plus habebunt fortasse, quam postulant. Nam & si qua vis istum de vestra severitate eripuerit, id quod neque metuo, Judices, neque ullo modo fieri posse video: sed si in hoc me ratio sefellerit; Siculi causam suam perisse querentur, & mecum pariter moleste ferent: populus quidem Romanus brevi, quoniam mihi potestatem apud se agendi dedit ²⁸, jus suum, me agente, suis suffragiis ante Kal. Februarias recuperabit. Ac, si de mea gloria, & amplitudine quaeritis, Judices: non est alienum meis rationibus istum mihi ex hoc judicio eripuum,

²⁶ Ille] Verres.

²⁷ Veritas] Lambinus, præter libros, maluit, *severitas*, quibus absurde; ne quid præterea dicam. Gruter, *Veritas* hic, ut frequenter alias, est iustitia. Jus & æquum postulat, ut qui ejusdem civitatis, eorumdem factorum consortes sunt, habeantur sanguis conjunctus. *Grævius*. Audiendus ergo non est Joan. Clericus, *Art. civ. part. III. sect. I. cap. 16.*

²⁸ Quoniam mihi potestatem apud se agendam

di dedit] Nemini enim, nisi qui magistratum gereret, concionem advocandi, & cum populo agendi potestas erat. *Ædilis* autem Cicero proximis comitiis adilitiis designatus erat: ut jam sæpe diximus. Significat igitur (id quod sæpe jam ante dixit) Verrem a se perduellionis comitiis apud populum universum exercebatur. Perduellionis autem propter jus civitatis violatum. *Horreus*.

ptum, ad illud populi Romani judicium reservari. Splendida est illa causa: probabilis mihi, & facilis: populo grata, atque jucunda. Denique, si videor hic, id quod ego non quaesivi, de uno isto voluisse crescere: isto absoluto, quod sine multorum scelere fieri non potest, de multis mihi crescere licebit ²⁹.

LXVIII. Sed mehercules, vestra, reique publicæ causa, Judices, nolo in hoc delecto consilio tantum flagitium esse commissum: nolo eos judices, quos ego probarim, atque delegerim, sic in hac urbe notatos, isto absoluto, ambulare, ut non cera ³⁰, sed cæno obliti esse videantur. Quamobrem te quoque, Hortensi, si qui monendi locus est, ex hoc loco moneo: videas etiam atque etiam, & consideres, quid agas, quo progrediare: quem hominem, & qua ratione defendas. Neque de illo quidquam tibi præstinio, quo minus ingenio mecum, atque omni dicendi facultate contendas. Cætera, si qua putas te occultius extra judicium, quæ ad judicium pertinent, facere posse: si quid artificio, consilio, potentia, gratia, copiis istius moliri cogitas: magnopere censeo desistas; & illa, quæ tentata jam, & cœpta ab isto sunt, a me autem pervestigata, & cognita, moneo ut extinguas, & longius progredi ne finas. Magno tuo periculo peccabitur in hoc judicio; majore, quam putas.

Quod enim te liberatum jam existimationis metu, defunctum honoribus, designatum consulem cogites: mihi crede, ornamenta ista, & beneficia populi Romani non minore negotio

²⁹ De multis mihi crescere licebit] Amare, nec tamen obscure, judicibus qui se Verri largitione corrupti sinent, minitantur. *Horreus*.

³⁰ Ut non cera] Ceratas censorum tabulas significat, e quibus eradebantur eorum nomina, qui senatu movebantur. Hæc erat nota censoria, qua mali senatores, aut equites, notari consueverant, & quam judicibus etiam suis, si prave judicaverint, minatur. Imo tanto majorem illis ex hac sua pravitate inmentat ignominiam, quo majus erit illorum scelus in absolvendo homine improbitissimo, & omnium sententiis damnato; itaque isto absoluto ambulabunt ita, ut

non cera notati, quod usitatum est in penis censoriis; sed, quod turpissimum est, cæno cooperiti & obliti esse videantur. Vel respicit ad tabellas illas ceris discoloribus illatas, de quibus in *Divin. cap. 7. & Act. I. cap. 6.* & quibus judices pecunia corrupti reos nocentes absolvent: hoc sensu: Nolo hos judices in hoc reo absolvendo majorem etiam sibi infamiam inurere, quam illi qui discoloribus tabellis nocentes reos olim absolvent, ut illi cera notati, hi, quod est turcius, cæno obliti & inquinati esse videantur. Hoc est, ut illorum peccatum levius horum gravius, & infamia major esse judicetur. *Horreus*.

gorio retinentur, quam comparantur. Tulit hæc civitas, quoad potuit, quoad necesse fuit, regiam istam vestram dominationem in judiciis, & in omni republica; tulit. Sed quo die populo Romano tribuni plebis restituti sunt, omnia ista vobis (si forte nondum intelligitis) adempta, atque e-repta sunt: omnium nunc oculi coniecti sunt hoc ipso tempore in unumquemque nostrum, qua fide ego accusem, qua religione hi judicent, qua tu ratione defendas.

De omnibus nobis, si quis tantulum de recta regione deflexerit, non illa tacita existimatio, quam antea contemnere solebatis; sed vehemens, ac liberum populi Romani iudicium consequetur. Nulla tibi, Quinte, cum isto cognatio est, nulla necessitudo. Quibus excusationibus antea nimium in aliquo iudicio studium tuum defendere solebas, earum habere in hoc homine nullam potes. Quæ iste in provincia palam dicitabat, cum ea, quæ faciebat, tua se fiducia facere dicebat, ea ne vera putentur, tibi maxime est providendum.

LXIX. Ego mei jam rationem officii confido esse omnibus iniquissimis meis perfolutam. Nam istum paucis horis prima actionis, omnium mortalium sententiis, condemnavi. Reliquum iudicium non jam de mea fide, quæ perspecta est, neque de istius vita, quæ damnata est; sed de iudicibus, & vere ut dicam, de te futurum est. At quo tempore futurum est? nam id maxime providendum est: etenim cum omnibus in rebus, tum in republica permagni momenti est, ratio, atque inclinatio temporum: nempe eo, cum populus Romanus aliud genus hominum, atque alium ordinem ad res iudicandas requirit: nempe ea lege³¹ de iudiciis, iudicibusque novis promulgata, quam non is promulgavit, cujus nomine proscriptam³² videtis; sed hic reus. Hic, inquam, sua spe, atque opinione, quam de vobis habet, legem illam scribendam, promulgandamque curavit.

Itaque cum primo agere cepimus, lex non erat promulgata:

³¹ *Ea lege*] Id est, Eo temporis articulo, quo suam legem promulgavit Cotta, de

³² *Proscriptam*] Id est, propositam. Proscripta lege dicitur, dum in foro spectantibus, communicandis. De ea re vide Divin.

gata: cum iste, vestra severitate permotus, multa signa dederat, quamobrem responsurus non videretur, mentio de lege nulla fiebat. Postquam iste recreari, & confirmari visus est: lex statim promulgata est. Cui legi cum vestra dignitas vehementer adverfetur, istius spes falsa, & insignis impudentia maxime suffragatur. Hic si quid erit commissum a quocumque vestrum, quod reprehendatur: aut³³ populus Romanus iudicabit de eo homine, quem jam antea iudiciis indignum putavit³⁴; aut ii, qui propter offensionem iudiciorum, de veteribus iudicibus lege nova novi iudices erunt constituti.

LXX. Mihi porro, ut ego non dicam, quis omnium mortalium non intelligit, quam longe progredi sit necesse? Potero silere, Hortensi? potero dissimulare, cum tantum republica vulnus acceperit, ut expilata provincia, vexati socii, dii immortales spoliati, cives Romani cruciati, & necati impune, me actore, esse videantur? Potero hoc ego onus tantum, aut in hoc iudicio deponere, aut diutius tacitus sustinere? non agitanda res erit? non in medium proferenda? non populi Romani fides imploranda? non omnes, qui tanto se scelere obstrinxerint, ut aut fidem suam corrumpi paterentur, aut iudicium corrumperent, in discrimen, ac iudicium vocandi?

Quæret aliquis fortasse, Tantumne igitur laborem, tantas inimicitias, tot hominum, suscepturus es? Non studio quidem hercule ullo, neque voluntate. Sed non idem mihi licet, quod iis, qui nobili genere nati sunt: quibus omnia populi Romani beneficia dormientibus deferuntur. Longe alia mihi lege in hac civitate, & conditione vivendum est. Venit enim mihi in mentem M. Catonis³⁵, hominis sapientissimi: qui cum se virtute, non genere, populo Romano com-

³³ *Aut*] Hic non est disjunctivum, uti nec in membro superiore; sed vim habet conjunctionis, & sic subaudi iudicia ex illis metum legis Aureliæ, quod jam sapiebat, qui, quia iudicia turpiter a fenatoribus administrata fuerunt, de equitibus qui olim, hoc est, ante hosce annos decem, iudicabant, nova Cottæ lege novi iudices erunt constituti. Ergo duplici terrore iudices

Orator ad severitatem excitat. Alterum Verri iudicium minatur, si eum absolvant; illis metum legis Aureliæ, quod jam sapiebat, injicit. *Hortensi*.

³⁴ *Indignum putavit*] Priori actione, cum tam aperius perduellio ei visus est, ut in præsentia mastrandum existimaret. *Idem*.
³⁵ *M. Catonis*] Majoris, seu Censorii.

mendari putaret, cum ipse sui generis initium, ac nominis; ab se gigni, & propagari veller; hominum potentissimorum suscepit inimicitias, & maximis in laboribus, usque ad summam senectutem, summa cum gloria vixit. Posteaque Pompejus³⁶, humili, atque obscuro loco natus, nonne plurimis inimicitias, maximisque suis periculis, ac doloribus amplissimos honores est adeptus? Modo L. Fimbriam³⁷, C. Marium³⁸, C. Caelium vidimus, non mediocribus inimicitias ac laboribus contendere, ut ad istos honores pervenirent, ad quos vos per ludum, & per negligentiam pervenistis. Hæc eadem est nostræ rationis regio, & via: horum nos hominum sectam, atque instituta persequimur.

LXXI. Videmus, quanta sit in invidia, quantoque in odio apud quosdam homines nobiles novorum hominum virtus & industria: si tantulum oculos dejecerimus, præsto esse insidias: si ullum locum aperuerimus suspicioni, aut crimini, accipiendum esse statim vulnus: esse nobis semper vigilandum, semper laborandum videmus. Inimicitia sunt? subeantur: labores? suscipiantur. Etenim tacitæ magis, & occultæ inimicitia timendæ sunt, quam indictæ, & apertæ: Hominum nobilium non fere quisquam nostræ industriæ favet: nullis nostris officiis benevolentiam illorum allicere possumus: quasi natura, & genere disjuncti sint, ita dissident a nobis animo, ac voluntate. Quare quid habent eorum inimicitia periculi, quorum animos jam ante habueris inimicos, & invidos, quam ulla inimicitias susceperis?

Quamobrem mihi, Judices, optandum est illud, in hoc reo finem accusandi facere; cum & populo Romano satisfactum, & receptum officium Siculis, necessariis meis, erit persolutum. Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de vobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxime culpa corrupti iudicii, sed etiam illos, ad quos conscientia contagio pertinebit. Proinde si qui sunt, qui in hoc reo aut potentes, aut audaces, aut artifices ad

COL-

³⁶ Pompejus] De quo in Bruto. qui cum C. Mario consul fuit. Manut.
³⁷ L. Fimbriam] Mendum est in præno-
mine. Hic est enim C. Flavius Fimbria, cum L. Domitio Ahenobarbo.

corrumpendum iudicium velint esse, ita sint parati, ut, disceptante populo Romano, mecum sibi rem videant futuram. Et, si me in hoc reo, quem mihi inimicum Siculi dederunt, fatis vehementem, fatis perseverantem, fatis vigilantem esse cognorunt; existiment, in his hominibus, quorum ego inimicitias, populi Romani salutis causa, suscepero, multo graviores, atque acriores futurum.

LXXII. Nunc³⁹ te, Jupiter Optime, Maxime, cujus iste donum regale, dignum tuo pulcherrimo templo, dignum Capitolio, atque ista arce omnium nationum, dignum regio munere, tibi factum ab regibus, tibi dicatum, atque promissum, per nefarium scelus de regis manibus extorsit; cuiusque sanctissimum, & pulcherrimum simulacrum Syracusis sustulit: teque, Juno regina, cujus duo fana duabus in insulis posita sociorum, Melitæ, & Sami, sanctissima, & antiquissima, simili scelere idem iste omnibus donis, ornamentisque nudavit: teque, Minerva, quam item iste duobus in clarissimis, & religiosissimis templis expilavit; Athenis, cum auri grande pondus; Syracusis, cum omnia, præter tectum, & parietes, abstulit: teque, Latona, & Apollo, & Diana, quorum iste Deli non sanum, sed ut hominum opinio, & religio fert, sedem antiquam, divinumque domicilium, nocturno latrocinio, atque impetu compilavit: etiam te, Apollo, quem iste Chio sustulit: teque etiam atque etiam, Diana, quam Pergæ spoliavit; cujus simulacrum sanctissimum Segestæ, bis apud Segestanos consecratum, semel ipsorum religione, iterum P. Africani victoria, tollendum, asportandumque curavit: teque, Mercuri, quem Verres in villa, & in privata aliqua palæstra posuit, P. Africanus in urbe sociorum, & in gymnasio Tyndaritanorum, juventutis illorum custodem, ac præsidem voluit esse: teque, Hercules, quem iste Agrigenti, nocte intempesta, fervorum instructa & comparata manu, convellere ex suis sedibus, atque auferre conatus est: teque, sanctissima mater Idæa, quam apud Enguinos augustissimo,
Tom. IV. C c c c &

³⁹ Nunc] Ultimo per invocationem o- violaverat, orationem hanc, totamque ac-
minium Deorum, quos aliqua ratione Verres culationem absolvit. Ferrarius.

& religiosissimo in templo sic spoliata reliquit, ut nunc nomen modo Africani, & vestigia violatae religionis maneat; monumenta victoriae, fanique ornamenta non extent: vosque omnium rerum forensium, consiliorum maximorum, legum, & iudiciorumque arbitri & testes, celeberrimo in loco praetorii⁴⁰ locati, Castor, & Pollux, quorum e templo quaestum sibi iste, & praedam maximam improbiissime comparavit: omnesque dii, qui vehiculis thesaurum solemnes coetus ludorum initis, quorum iter iste ad suum quaestum, non ad religionum dignitatem, faciendum, exigendumque curavit: teque, Ceres & Libera, quarum sacra, sicut opiniones hominum, ac religiones ferunt, longe maximis, atque occultissimis caeremoniis continentur; a quibus initia vitae, atque victus, legum, morum, mansuetudinis, humanitatis exempla hominibus, & civitatibus data, ac dispersita esse dicuntur; quarum sacra populus Romanus a Graecis ascita, & accepta, tanta religione, & publice, & privatim tuetur, non ut ab aliis huc allata, sed ut caeteris hinc tradita esse videantur; quae ab isto uno sic polluta, & violata sunt, ut simulacrum Cereris unum, quod a viro non modo tangi, sed ne aspicere quidem fas fuit, e sacratio Catinae convellendum, auferendumque curaverit; alterum autem Ennae ex sua sede, ac domo sustulerit, quod erat tale, ut homines, cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris, non humana manu factam, sed caelo delapsam, arbitrarentur: vos etiam atque etiam imploro & appello, sanctissima Deae, quae illos Enneses lacus, lucosque colitis, cunctaque Siciliae, quae mihi defendenda tradita est, praesideris; a quibus, inventis frugibus, & in orbem terrarum distributis, omnes gentes, ac nationes vestri religione numinis continentur: caeteros item deos, deasque omnes imploro, atque obtestor, quorum tem-

⁴⁰ Praetorii] Vox illa mire doctos exercuit. Hanc esse mendosam non est quod dubites; pro ea reponunt, vel *urbis*, vel *fori*, vel *praetoribus*; alii pro glossate habendam putant. Ergo illam rejicies, nisi malis Gravium sequi, censet vir doctus scribendum esse, *populi Romani*, aut *fori Ro-*

mani. Quid si pro adjectivo illam habueris, & retuleris ad Deos illos, quos appellabis *praetorios*, quasi praesides, eodem sensu, quos arbitros iudiciorum Cicero mox appellavit? Sane iudicia per praetores exercebantur. *Hortensius*.

plis, & religionibus iste nefario quodam furore, & audacia instinctus, bellum sacrilegum semper, impiumque habuit indictum, ut, si in hoc reo, atque in hac causa, omnia mea consilia ad salutem sociorum, dignitatem populi Romani, fidem meam spectaverunt: si nullam ad rem, nisi ad officium, & veritatem omnes meae cura, vigiliae, cogitationesque elaborarunt: quae mea mens in suscipienda causa fuit, fides in agenda, eadem vestra⁴¹ in iudicanda sit. Denique uti C. Verrem, si ejus omnia sunt inaudita, & singularia facinora sceleris, audaciae, perfidia, libidinis, avaritiae, crudelitatis, dignus exitus ejusmodi vita, atque factis, vestro iudicio consequatur: utque respublica, meaque fides una hac accusatione mea contenta sit: mihi que posthac bonos potius defendere liceat, quam improbos accusare necesse sit.

⁴¹ Eadem vestra] Notandum *ἀνεκδοκῶς*, *νῆσο* Deorum spolia gestanti Dii immortales bonam dederunt navigationem: sic etiam Verri bonam quietem tribuisse videntur, in qua sacrilegiis suis tranquille frui possit. Nam frequentibus postea cruciibus bellis, sub obtentu damnationis ab omni periculo & metu remittunt, aliorum graecos casus & miserabiles exitus audierat, & qui cecidisse solus omnibus stantibus videbatur, in vero universi cadentibus solus stetit: donec illum & apertus sacrilegio partis, & vitia satiatum, ac sine pietate confectum proscriptio triumviralis auferret, eadem scilicet quae Tullium violatae Deorum maiestatis ultorem. Quinetiam scilicet in eo ipso Bruto declarat. Hortensium tamen Verri de-
fensionem scripsisse; Quintilianus multis in locis testatur. De Verri autem exitu, Laetantius ita loquitur lib. de orig. error. II. cap. 4. *At enim Verres ob haec facinora damnatus est. Apud ipsum Verrem non fuit illa da-*

mnatio: sed vacatio, ut quemadmodum Dionysio Deorum spolia gestanti Dii immortales bonam dederunt navigationem: sic etiam Verri bonam quietem tribuisse videntur, in qua sacrilegiis suis tranquille frui possit. Nam frequentibus postea cruciibus bellis, sub obtentu damnationis ab omni periculo & metu remittunt, aliorum graecos casus & miserabiles exitus audierat, & qui cecidisse solus omnibus stantibus videbatur, in vero universi cadentibus solus stetit: donec illum & apertus sacrilegio partis, & vitia satiatum, ac sine pietate confectum proscriptio triumviralis auferret, eadem scilicet quae Tullium violatae Deorum maiestatis ultorem. Quinetiam scilicet in eo ipso Bruto declarat. Hortensium tamen Verri de-
fensionem scripsisse; Quintilianus multis in locis testatur. De Verri autem exitu, Laetantius ita loquitur lib. de orig. error. II. cap. 4. *At enim Verres ob haec facinora damnatus est. Apud ipsum Verrem non fuit illa da-*

EVENTUS.

Qualis hujus iudicii exitus fuerit, Aconius exponit: qui post posteriorem actionem Verrem in exilium sua sponte profectum esse scribit, neque sententiam iudicum expectasse. Hortensium autem novo accusandi genere ita percussum fuisse, ut rationem defensionis omitteret: quod etiam Tullius in Bruto declarat. Hortensium tamen Verri de-
fensionem scripsisse; Quintilianus multis in locis testatur. De Verri autem exitu, Laetantius ita loquitur lib. de orig. error. II. cap. 4. *At enim Verres ob haec facinora damnatus est. Apud ipsum Verrem non fuit illa da-*

mnatio: sed vacatio, ut quemadmodum Dionysio Deorum spolia gestanti Dii immortales bonam dederunt navigationem: sic etiam Verri bonam quietem tribuisse videntur, in qua sacrilegiis suis tranquille frui possit. Nam frequentibus postea cruciibus bellis, sub obtentu damnationis ab omni periculo & metu remittunt, aliorum graecos casus & miserabiles exitus audierat, & qui cecidisse solus omnibus stantibus videbatur, in vero universi cadentibus solus stetit: donec illum & apertus sacrilegio partis, & vitia satiatum, ac sine pietate confectum proscriptio triumviralis auferret, eadem scilicet quae Tullium violatae Deorum maiestatis ultorem. Quinetiam scilicet in eo ipso Bruto declarat. Hortensium tamen Verri de-
fensionem scripsisse; Quintilianus multis in locis testatur. De Verri autem exitu, Laetantius ita loquitur lib. de orig. error. II. cap. 4. *At enim Verres ob haec facinora damnatus est. Apud ipsum Verrem non fuit illa da-*